

Fundamentalne elementy w budowaniu autentycznej duchowości eucharystycznej w adhortacji *Sacramentum Caritatis* Benedykta XVI

Fundamental elements in building an authentic Eucharist spirituality
in the exhortation of Benedict XVI, *Sacramentum Caritatis*

DARIUSZ KWIATKOWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Teologiczny, Polska

darkwt63@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0002-8014-0016

Abstract: The purpose of this article is to present the most fundamental elements of building an authentic Eucharistic spirituality based on the Apostolic Exhortation of Pope Benedict XVI, *Sacramentum Caritatis*. Using the liturgical hermeneutics method allowed us to point out essential components that build authentic Eucharistic spirituality. These include union between the Eucharist and all of the Christian teachings, faith built on listening to the word of God, as well as the spirit of servitude, present in everyday life, coming from the Eucharist. Acknowledging those elements lets one know that the Eucharist is always the one and only since it is always a presentation of Christ's unique Paschal mystery, done for humankind's salvation.

Keywords: Eucharistic spirituality, Communion, baptism, confirmation, Benedict XVI

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie fundamentalnych elementów budowania autentycznej duchowości eucharystycznej. Zagadnienie wydaje się ważne i aktualne, gdyż dziś można zaobserwować u wielu katolików zjawisko subiektywnego oceniania własnego uczestnictwa i przeżywania Eucharystii. Niektórzy wierni szukają w Eucharystii mocnych doświadczeń emocjonalnych związanych z wprowadzaniem do celebracji elementów światła, głośnej muzyki, dodawaniem różnych gestów: nakładania rąk, modlitwy o uzdrowienie, namaszczenia różnymi olejkami, zjawisk omdlenia i głośnego śmiechu przypisywanych działaniu Ducha Świętego. Oznacza to dla nich szukanie „lepszego” Eucharystii. W tym miejscu rodzi się pytanie: Czy może być lepsza i gorsza Eucharystia? Odpowiadając

na postawione pytania, staraliśmy się pokazać najważniejsze elementy budujące autentyczną duchowość eucharystyczną. Na podstawie adhortacji apostolskiej Benedykta XVI *Sacramentum Caritatis* wskazaliśmy na następujące fundamenty autentycznej duchowości eucharystycznej: jedność Eucharystii z całym chrześcijańskim wtajemniczeniem, wiarę budowaną na słuchaniu słowa Bożego i wypływający z Eucharystii duch służby obecny w codziennym życiu chrześcijanina. Poznanie tych elementów pozwala widzieć, że Eucharystia jest zawsze jedna i ta sama, gdyż zawsze uobecnia niepowtarzalne misterium paschalne Chrystusa dokonane dla zbawienia ludzkości.

Słowa kluczowe: Eucharystia, duchowość, duchowość eucharystyczna, śmierć, zmartwychwstanie, słowo Boże, komunia, służba, chrzest, bierzmowanie, wiara

Wstęp

Na przestrzeni wieków istniały różne formy duchowości chrześcijańskiej. Łączono ją z: mistycyzmem, życiem zakonnym, pobożnością ludową, częstotliwością korzystania z sakramentu pokuty i przyjmowaniem Komunii Świętej, czynami miłosierdzia czy subiektywnymi przeżyciami emocjonalnymi. Trudno natomiast znaleźć bardzo wyraźny jej nurt ściśle powiązany z Eucharystią rozumianą jako uobecnienie wydarzeń paschalnych Jezusa Chrystusa. Dopiero podczas odnowy liturgicznej przeprowadzonej na *Vaticanum II* zaznaczono ścisły związek duchowości chrześcijańskiej z Eucharystią. Konstytucja o liturgii zwraca uwagę, że trudno jest mówić we właściwy sposób o liturgii, jeśli nie wspomina się, że wyraża ona i karmi duchowość chrześcijańską. Dokument podkreśla, że „liturgia jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie źródłem, z którego wypływa cała jego moc” (Sobór Watykański II 1963, 10)¹. We wskazanym numerze konstytucja, odnosząc się do tekstów liturgicznych mszału rzymskiego, pokazuje, że duchowość liturgiczna wyraża się w postawie człowieka, świadomie budującego całe swoje życie na liturgii, która staje się dla niego główną inspiracją wszelkich życiowych działań. Wszelkie „apostolskie prace zmierzają do tego, aby wszyscy, którzy przez wiarę i chrzest stali się dziećmi Boga, razem gromadzili się jako Kościół chwalcący Boga, uczestniczyli w ofierze i spożywali Wieczerzę Pańską” (Sobór Watykański II 1963, 10). W ten sposób liturgia pobudza wierzących, „aby posileni wielkanocnym sakramentem, żyli zjednoczeni w Bożej dobroci” (*Mszał rzymski dostosowany dla diecezji polskich* 1986, 180). Ich modlitwa ma prowadzić do „przestrzegania w życiu zobowiązań płynących z sakramentu, który z wiarą przyjęli” (*Mszał rzymski dostosowany dla diecezji polskich*

¹ We współczesnej literaturze podejmującej zagadnienia duchowości liturgicznej znajdujemy różne określenia. Według Jesusa Castellano Cervery są one następujące: „rytuał duchowy”, „liturgia duchowa”, „życie duchowe” i duchowość liturgiczna” (Cervera 1998, s. 63-65).

1986, 186). Przywołanie liturgicznych tekstów mszalnych nie jest przypadkowe, gdyż w ten sposób konstytucja pokazuje, że źródłem prawdziwej duchowości chrześcijańskiej winna być Eucharystia, ponieważ w niej nieustannie odnawia się przymierze Boga z ludźmi w pełni zrealizowane w Jezusie Chrystusie. To właśnie Eucharystia jest najważniejszym źródłem uświęcenia człowieka, którego ostatecznym celem jest odziedziczenie życia wiecznego. W Eucharystii w sposób najdoskonalszy realizuje się uwielbienie Boga, będące celem wszystkich działań Kościoła. Dlatego, nie pomniejszając różnych form duchowości istniejącej w życiu Kościoła, trzeba widzieć ich pierwsze źródło i ukoronowanie w duchowości eucharystycznej.

Celem artykułu jest przedstawienie fundamentalnych elementów budujących autentyczną duchowość eucharystyczną. Mając na uwadze z jednej strony ograniczenia objętościowe artykułu, a z drugiej bogactwo źródeł, choćby dokumentów papieskich wydanych w ostatnich latach, dla zrealizowania postawionego celu wybrano przede wszystkim adhortację apostolską *Sacramentum Caritatis* papieża Benedykta XVI. Adhortacja ta stanowi bardzo głęboką syntezę kościelnego nauczania dotyczącego Eucharystii po Soborze Watykańskim II². Papieski dokument, mówiąc o autentycznej duchowości eucharystycznej, wskazuje następujące elementy, które ją budują: jedność Eucharystii z całym chrześcijańskim wtajemniczeniem, wiarę budowaną na słuchaniu słowa Bożego i ducha służby, który jest obecny w codziennym życiu i wpływa z Eucharystii.

I. Duchowość wypływająca z chrzcielnego zanurzenia w śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa

Eucharystia należy do sakramentów chrześcijańskiego wtajemniczenia i jest ich ukoronowaniem. Ojciec święty w posynodalnej adhortacji apostolskiej *Sacramentum Caritatis* podkreśla ścisłą łączność sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Papież stwierdza: „Nie należy bowiem zapominać, że jesteśmy ochrzczeni i bierzmowani jako przyporządkowani do Eucharystii. Z tego faktu wynika zadanie, by w praktyce duszpasterskiej dążyć do bardziej zintegrowanego rozumienia przebiegu chrześcijańskiego wtajemniczenia” (Benedykt XVI 2007, 17).

² Można wskazać choćby te najważniejsze: Paweł VI, Encyklika *Mysterium fidei*, Rzym 3 września 1965; Instrukcja *Eucharisticum misterium*, Rzym 25 maja 1967; Jan Paweł II, *Listy do kapłanów na Wielki Czwartek 1979-2005*; Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*, Rzym 28 czerwca 2003; Instrukcja *Redemptionis Sacramentum*, Rzym 25 marca 2004; Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, Rzym 17 kwietnia 2003; Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, Rzym 24 listopada 2013.

Chrzest jest pierwszym sakramentem, który człowiek przyjmuje w swoim życiu. Otwiera drogę do innych sakramentów i pozostawia w ochrzczoneym konkretne skutki, obecne i trwające w nim przez całe życie. Modlitwy liturgiczne, gesty, znaki i czytania biblijne umieszczone w *Obrzędach chrztu dzieci* wyraźnie wskazują na obdarowanie człowieka w tym sakramencie. Chrzest należy widzieć jako bezinteresowny dar pochodzący z nieskończonej i niczym nieograniczonej miłości Boga do człowieka. Zanurza człowieka w tajemnicy śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Efektem tego są narodziny do nowego życia dziecka Bożego, oczyszczenie z grzechów, dar Ducha Świętego i włączenie do wspólnoty Kościoła (por. Cieślak, Kowalik i Kwiatkowski 2014, 199).

Sakrament chrztu na zawsze łączy człowieka z Jezusem Chrystusem. W *Katechizmie Kościoła katolickiego* czytamy: „Ochrzczony, wszczepiony w Chrystusa przez chrzest, upodabnia się do Niego. Chrzest opieczętowuje chrześcijanina niezatartym duchowym znamieniem (charakterem) jego przynależności do Chrystusa. Znamienia tego nie wymazuje żaden grzech, chociaż z powodu grzechu chrzest może nie przynosić owoców zbawienia” (*Katechizm Kościoła katolickiego* 1994, 1374).

Chcąc zrozumieć istotę sakramentu chrztu, należy odwołać się do słów św. Pawła: „Czyż nie wiadomo wam, że my wszyscy, którzyśmy otrzymali chrzest zanurzający w Chrystusa Jezusa, zostaliśmy zanurzeni w Jego śmierć? Zatem przez chrzest zanurzający nas w śmierć zostaliśmy razem z Nim pogrzebani po to, abyśmy i my wkroczyli w nowe życie – jak Chrystus powstał z martwych dzięki chwale Ojca” (Rz 6,3-4). Sakrament chrztu zanurza człowieka w misterium śmierci i zmartwychwstania Jezusa. Konsekwencją chrzcielnego obmycia jest całkowite zjednoczenie z Chrystusem Zmartwychwstałym. W sakramentalnych znakach uobecnia się rzeczywiste zbawienie człowieka. Chrzcielna jedność z Chrystusem jest ontologiczna do tego stopnia, że można powiedzieć: „Teraz już nie ja żyję, lecz żyje we mnie Chrystus” (Ga 2,20). Można więc powiedzieć, że od chwili chrzcielnego zanurzenia w misterium paschalnym Chrystusa chrześcijanin zostaje przeniknięty obecnością Chrystusa na zawsze (por. Cieślak, Kowalik i Kwiatkowski 2014, 201-205).

W omawianej adhortacji apostolskiej papież Benedykt wskazuje na chrzcielne obdarowanie, które zawsze jest ukierunkowane na Eucharystię: „Poprzez chrzest jesteśmy włączeni w jedno Ciało Chrystusa (por. 1 Kor 12), w lud kapłański. Jednak to udział w Ofierze eucharystycznej udoskonala w nas to, co zostało dane nam w chrzcie” (Benedykt XVI 2007, 17). *Katechizm Kościoła katolickiego*, podejmując nauczanie Konstytucji o liturgii, przypomniał, że „Zbawiciel nasz podczas Ostatniej Wieczerzy, tej nocy, której został wydany, ustanowił eucharystyczną Ofiarę Ciała i Krwi swojej, aby w niej na całe wieki, aż do swego przyjścia, utrwalił Ofiarę Krzyża i tak umiłowanej Oblubienicy – Kościołowi powierzyć pamiątkę swej Męki i Zmartwychwstania”

(*Katechizm Kościoła katolickiego* 1994, 1321; por. Sobór Watykański II 1963, 47; por. Durrwell 1983, 58-68). Jeden i drugi dokument podkreśla bardzo mocno ścisły związek sakramentu Eucharystii z przyjętym chrztem. Eucharystia w sakramentalny sposób zawsze uobecnia misterium Paschy Chrystusa, w którym człowiek po raz pierwszy uczestniczy w sakramencie chrztu. Partycypacja, a właściwie nieustanne zanurzanie się, w tych zbawczych wydarzeniach, które sprawiają ciągle umacnianie więzi z Chrystusem przyjmowanym w Komunii Świętej, buduje autentyczną duchowość eucharystyczną (por. Kwiatkowski 2016, 163-167).

Ojciec święty Benedykt XVI podkreśla, że „całe chrześcijańskie wtajemniczenie jest drogą nawrócenia, którą podejmuje się z pomocą Bożą i w ciągłym odniesieniu do wspólnoty kościelnej” (Benedykt XVI 2007, 19). W procesie nawrócenia i budowania autentycznej duchowości eucharystycznej bardzo ważną rolę odgrywa rodzina. Papież pisze, że „W pracy duszpasterskiej, na drodze wtajemniczenia należy zawsze angażować rodzinę. Przyjęcie chrztu, bierzmowania i przystąpienie po raz pierwszy do Eucharystii są momentami decydującymi nie tylko dla osoby, która przyjmuje te sakramenty, ale również dla całej rodziny. [...] Tu chciałbym podkreślić znaczenie Pierwszej Komunii św. U wielu wiernych ten dzień pozostaje słusznie na zawsze w pamięci jako pierwszy moment, w którym, choć jeszcze w załóżku, rozpoznało się wagę osobistego spotkania z Jezusem” (Benedykt XVI 2007, 19). Wydarzenie Pierwszej Komunii św. stwarza ogromną szansę duszpasterską dla budowania i rozwijania prawdziwej duchowości eucharystycznej.

Drugi sakrament inicjacji chrześcijańskiej to bierzmowanie, którego skutkiem jest wylanie Ducha Świętego. Oznacza to, że sakrament ten pogłębia dary chrzcielne, ponieważ jeszcze mocniej zanurza w tajemnicy Bożego synostwa, umacnia jedność z Chrystusem, udziela charyzmatów Ducha Świętego i umacniając więź z Kościołem, daje potrzebną moc do dawania świadectwa Ewangelii (por. *Katechizm Kościoła katolickiego* 1994, 1302-1303). Mając na uwadze obdarowanie łaskami wpływającymi z przyjęcia bierzmowania, łatwo zauważyć jego rolę w przygotowaniu do właściwego uczestnictwa w Eucharystii i w budowania autentycznej duchowości eucharystycznej.

Należy podkreślić, że uobecnienie zbawczych wydarzeń z życia Chrystusa w Eucharystii jest możliwe tylko dzięki obecności i działaniu Ducha Świętego. Od dnia Zielonych Świąt Duch Święty uobecnia to, co czynił Jezus w czasie ziemskiego życia. Ożywia całe dzieło Chrystusa i czyni to w liturgii Kościoła. On jest pierwszym „animatorem” liturgii, ponieważ gromadzi wierzących, tworzy zgromadzenie liturgiczne, staje się w nim źródłem wewnętrznej komunii, odgrywa rolę Mistagoga i Uświęciciela, jest zasadą całego uwielbienia dokonującego się w liturgii, udziela daru nowego życia i w końcu prowadzi liturgię do całkowitego wypełnienia się w czasach ostatecznych. Sobór mówi,

że wszystkie dzieła liturgiczne dokonują się w mocy Ducha Świętego. Oznacza to, że wszystkie sakramenty, wszystkie działania liturgiczne są skuteczne dzięki obecności i działaniu Ducha Świętego (por. Sobeczko 1998, 5-22).

Duch Święty swoją przekształcającą mocą uobecnia i spełnia zbawcze dzieło Chrystusa we Mszy Świętej. Dzięki Jego obecności dokonuje się przemiana chleba i wina w ciało i w krew Chrystusa. Wyraża to mszalna epikleza konsekracyjna: „Uświęć te dary mocą Twojego Ducha, aby stały się dla nas Ciałem i Krwią naszego Pana Jezusa Chrystusa” (*Mszal rzymski dostosowany dla diecezji polskich* 1986, 316*). Duch Święty, obecny i działający w Eucharystii, pragnie doprowadzić wiernych do komunii, czyli do zjednoczenia z Chrystusem i z braćmi. On jest źródłem i dawcą jedności wszystkich wyznawców Jezusa Chrystusa. Tę prawdę wyraża epikleza komunijna, gdzie jest konkretna prośba: „Pokornie błagamy, aby Duch Święty zjednoczył nas wszystkich, przyjmujących Ciało i Krew Chrystusa” (*Mszal rzymski dostosowany dla diecezji polskich* 1986, 318*).

Ojciec święty w adhortacji *Sacramentum Caritatis* widzi ścisły związek Eucharystii z Duchem Świętym, otrzymanym w sakramencie bierzmowania. Píše o konieczności odkrycia przez wiernych i docenienia dla ich życia duchowego bogactwa anafory, której sercem jest epikleza, czyli modlitwa przywołująca Ducha Świętego. Podkreśla, że „Duch Święty wezwany przez celebransa nad darami chleba i wina wyłożonymi na ołtarzu jest tym samym, który jednoczy wiernych w jednym ciele, czyniąc z nich duchową ofiarę” (Benedykt XVI 2007, 13; por. Sobór Watykański II 1964, 3).

Usytuowanie Eucharystii w jedności z sakramentami inicjacji chrześcijańskiej pozwala budować autentyczną duchowość chrześcijańską, która w naturalny sposób będzie duchowością eucharystyczną. Powiązanie tych sakramentów sprawia, że nie ma mowy o budowaniu duchowości wyrwanej z kontekstu sakramentalnego życia. Należy pamiętać, że łaski otrzymane w sakramentach są niezniszczalne i dlatego stawiają solidny fundament do budowania autentycznej duchowości eucharystycznej.

2. Duchowość budowana przez rodzące wiarę słowo Boże

„Przeto wiara rodzi się z tego, co się słyszy, tym zaś co się słyszy, jest słowo Chrystusa” – pisał św. Paweł Apostoł do Rzymian (Rz 10,17). Konstytucja *Sacrosanctum Concilium* wskazuje jasno na obecność Chrystusa w proklamowanym słowie Bożym: „bo gdy w Kościele czyta się Pismo święte, On sam przemawia” (Sobór Watykański II 1963, 7) i dalej: „W liturgii bowiem Bóg przemawia do swego ludu, Chrystus w dalszym ciągu głosi Ewangelię, lud zaś odpowiada Bogu śpiewem i modlitwą” (Sobór Watykański II 1963, 7). So-

borowe nauczanie potwierdza fundamentalny schemat realizowany w kulcie Izraelitów, a potem chrześcijańskiej liturgii. Liturgia Kościoła stanowi nieprzerwany dialog Oblubieńca i Oblubienicy. Można powiedzieć, że jest szczególnie uprzywilejowanym miejscem głoszenia i realizowania się słowa Bożego (por. Kwiatkowski 2016, 87-98).

Papież Benedykt XVI w adhortacji o słowie Bożym zatytułowanej *Verbum Domini* zwraca uwagę na stałą i rzeczywistą obecność Chrystusa w Kościele. Podkreśla między innymi, że „relacja między Chrystusem, który jest Słowem Ojca, a wspólnotą kościelną jest bardzo żywotna. Dzięki tej relacji Słowo Boże – *Logos* – jest stale obecne w Kościele. Chrystus pozostawił swoim uczniom obietnicę, której jest zawsze wierny: *A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata* (Mt 28,20)” (Benedykt XVI 2010, 51). Dla Benedykta XVI Eucharystia jest uprzywilejowanym miejscem głoszenia słowa Bożego. Źródłem sakramentalności słowa Bożego jest tajemnica wcielenia, a więc czas, gdy: „Słowo stało się Ciałem” (J 1,14). Ojciec święty pisze: „W chwili Wcielenia Słowo Boże weszło w historię i w czas, objawiając tym samym Ojca i pełnię Bożego Objawienia. Sakramentalność słowa Bożego staje się zrozumiała poprzez analogię do rzeczywistej obecności Chrystusa pod postaciami chleba i wina w Eucharystii” (Benedykt XVI 2010, 56). Mamy tutaj potwierdzenie nauczania zawartego w *Katechizmie Kościoła katolickiego*, w którym czytamy: „W Komunii Świętej wierzący rzeczywiście przyjmują prawdziwe Ciało i Krew Chrystusa. Wyznanie wiary w obecność Chrystusa pod postaciami eucharystycznymi pociąga za sobą również wiarę w to, że jest On obecny i mówi do zgromadzonych także poprzez słowo Boże proklamowane podczas Eucharystii” (*Katechizm Kościoła katolickiego* 1994, 1374; por. Durrwel 1983, 52-57).

We Mszy Świętej proklamowane słowo Boże staje się duchowym pokarmem. *Ogólne wprowadzenie do mszału rzymskiego* podkreśla, że „główną część liturgii słowa stanowią czytania wzięte z Pisma Świętego oraz wykonywane między nimi śpiewy. [...] W czytaniach bowiem Bóg przemawia do swego ludu, ujawnia misterium odkupienia i zbawienia oraz dostarcza duchowego pokarmu; sam Chrystus przez swoje słowo jest obecny pośród wiernych” (*Ogólne wprowadzenie do mszału rzymskiego* 2006, 55). To stwierdzenie wskazuje rangę i znaczenie słowa Bożego głoszonego podczas Mszy Świętej.

Papież Benedykt XVI naucza: „Słowo Boże przemawia bowiem do nas w Piśmie Świętym jako natchnione świadectwo Objawienia, które wraz z żywą Tradycją Kościoła stanowi najwyższą regułę wiary” (Benedykt XVI 2010, 8). Słowo Boże proklamowane w czasie Mszy Świętej osiąga szczególną moc i zbawczą skuteczność. Nie ulega wątpliwości, że w konkretnej celebracji Pismo Święte staje się swego rodzaju szczególną księgą liturgiczną. Twierdzenie to potwierdza konstytucja liturgiczna *Sacrosanctum Concilium*:

„Pismo święte ma doniosłe znaczenie w sprawowaniu liturgii. Z niego bowiem pochodzą czytania, które wyjaśnia się w homilii, oraz psalmy przeznaczone do śpiewu. Z niego czerpią natchnienie i ducha prośby, modlitwy i pieśni liturgiczne. W nim też trzeba szukać sensu czynności i znaków” (Sobór Watykański II 1963, 24).

Celem przepowiadania słowa Bożego głoszonych podczas Mszy Świętej jest obudzenie i umocnienie wiary wiernych. Wiara wyrażająca się w konkretnych czynach jest najbardziej autentyczną i prawdziwą odpowiedzią człowieka na usłyszane słowo Boże. Zrodzona ze słuchania słowa Bożego wprowadza chrześcijanina w zbawczy dialog z Bogiem. Ojciec święty Benedykt XVI, podejmując zagadnienie odpowiedzi danej przez człowieka Bogu, odwołuje się „do Przymierza z Bogiem, do którego powołany jest każdy ochrzczony. Bóg wychodzi naprzeciw człowiekowi na wiele sposobów i daje się poznać w zbawczym dialogu” (Benedykt XVI 2010, 22). Soborowa konstytucja *Dei verbum* przypomina: „Spodobało się Bogu w swej dobroci i mądrości objawić samego siebie i ukazać tajemnicę swej woli, dzięki której ludzie przez Chrystusa, Słowo, które stało się ciałem, mają dostęp do Ojca w Duchu Świętym i stają się współuczestnikami Bożej natury. Przez to objawienie niewidzialny Bóg w swojej wielkiej miłości przemawia do ludzi jak do przyjaciół i przestaje z nimi, aby zaprosić i przyjąć ich do wspólnoty z sobą” (Sobór Watykański II 1965b, 2).

W tym kontekście należy podkreślić słowa papieża Benedykta XVI, że „tylko w dialogu z Bogiem człowiek może zrozumieć samego siebie i znaleźć odpowiedzi na najgłębsze pytania dotyczące jego egzystencji. Dzieje się tak, ponieważ słowo Boże nie przeciwstawia się człowiekowi, a wręcz przeciwnie – czyni życie ludzkie bardziej autentycznym. Ono je oświeca i oczyszcza, doprowadzając do spełnienia największych pragnień serca człowieka. Człowiek, stworzony na obraz i podobieństwo Boga, posiada pewne wrodzone wyczulenie i otwartość na objawiającego się Boga. Można powiedzieć, że jest w nim swego rodzaju zdolność, a nawet potrzeba usłyszenia Bożego słowa. Człowiek posiada ją z natury, gdyż Bóg, stwarzając człowieka, dał mu predyspozycję do łatwego przyjęcia nie tylko daru stworzenia, ale także szczególnego daru usłyszenia i przyjęcia słowa Bożego” (Benedykt XVI 2010, 23).

Należy stwierdzić, że w takim rozumieniu obecności słowa Bożego w Eucharystii jest ono fundamentalnym elementem autentycznej pobożności eucharystycznej. Tutaj znajduje ona inspirację i siłę do nieustannego rozwoju i pogłębienia. Wiara rodząca się ze słuchania słowa Bożego prowadzi do głębokiego przeżywania spotkania z Chrystusem Eucharystycznym.

3. Duchowość służby i eklezjalnej komunii

W kontekście swojej zbawczej misji Jezus mówił: „Syn Człowieczy nie przyszedł na świat, aby Mu służono, lecz, aby służyć i dać swoje życie jako okup za wielu” (Mt 20,28). Obraz Chrystusa, który przyszedł, aby służyć, wielokrotnie pojawia się w Ewangeliach (zob. Mt 11,29; 26,28; Łk 18,31; 22,27; J 13,12-15; Mk 10,43nn; 14,24 i inne). Katecheza apostołska stosuje do Jezusa tytuł Sługi, ażeby zapowiedzieć tajemnicę Jego zbawczej śmierci (Dz 3,13n.18; 4,27; 8,32n). Całe ziemskie życie upływa jako służba ukierunkowana ku zbawieniu człowieka³.

Według relacji św. Jana Ewangelisty w czasie ostatniej wieczerzy Jezus umył nogi swoim uczniom (J 13,1-15)⁴. Wydarzenie to stanowi swego rodzaju streszczenie całej ziemskiej misji Jezusa, który stał się człowiekiem i przyszedł na ziemię, aby stać się sługą ludzkości. Chrystus unżył samego siebie i stał się sługą aż do oddania swojego życia. W tym geście należy widzieć sens Jego ziemskiej misji, a szczególnie Jego zbawczej śmierci (por. Kwiatkowski 2012, 345-349).

W Wieczerniku Chrystus nadał obrzędowi umycia nóg nowy wymiar i nowe znaczenie. Gest ten został połączony z nadaniem nowego przykazania – przykazania miłości. Można stwierdzić, że jest on plastyczną interpretacją tegoż przykazania. Podczas ostatniej wieczerzy został odwrócony porządek oparty na relacji pan – sługa. Chrystus, będąc Panem, wykonał czynność sługi. W ten sposób wypełnił swoją królewską godność. Tę godność Jezus realizuje przez miłość i służbę. Umywając uczniom nogi, stał się nauczycielem komunii i służby (por. Ryś 2005, 32-33). W taki sposób zidentyfikował się z pokornym sługą, który unżył samego siebie dla dobra innych.

Święty Jan w opisie ostatniej wieczerzy pokazał teologię Eucharystii jako służby. Najpierw sługą jest Chrystus, który umywając uczniom nogi, zapowiada swoją zbawczą śmierć, czyli wydarzenie uobecniające się w każdej Eucharystii. Odpowiedzią uczniów na zbawcze działanie Chrystusa ma być wypeł-

³ R. Fabris w monografii o cudach Jezusa i rytach uzdrowienia zauważa, że Jezus w czasie swojej publicznej działalności objawiał się jako lekarz, który leczył ludzi z wielu chorób. Wszystkie Ewangelie opisują 32 cuda dokonane przez Jezusa, z czego aż 25 dotyczy uzdrowienia chorych. Wobec ludzi chorych i cierpiących Jezus był zawsze wewnętrznie poruszony, okazywał im swoją miłość, zrozumienie i solidarność. W Ewangeliach znajdujemy opisy uzdrowień z wielu chorób: gorączki (Mt 8,14), trądu (Mt 8,2-4), paraliżu (Mt 9,2-8), suchej ręki (Mt 12,9-14), krwotoku (Mt 9,20-22), epilepsji (Mt 17,14-21), ślepoty (Mt 20,29-34; J 9,1-7), głuchoty (Mt 12,22-24), głuchoniemego (Mk 7,31-37). W działalności terapeutycznej Jezusa były również egzorcyzmy: (Mt 8,28-34; Mt 9,32-34; Mk 1,21-27). Mamy też przypadki wskrzeszenia umarłych (Łk 14,1-4; J 11,38-44)” (zob. Fabris 1994, 57-63).

⁴ Synoptycy, opisując ostatnią wieczerzę, wskazują na ustanowienie sakramentów Eucharystii i kapłaństwa – zob. Mt 26,26-29; Mk 14,22-25; Łk 22,14-20.

nienie przykazania miłości bliźniego. Święty Augustyn interpretuje tę relację w następujący sposób: „Pełnię miłości, którą winniśmy się, bracia najdrożsi wzajemnie kochać, określił sam Pan mówiąc: «Nikt nie ma większej miłości od tej, gdy ktoś życie swoje oddaje za przyjaciół swoich». Wniosek, jaki z tego wyciąga św. Jan Ewangelista w swoim Liście, jest następujący: «Jak Chrystus oddał za nas życie swoje, tak i my winniśmy oddać życie za braci», miłując się wzajemnie tak, jak On nas umiłował i oddał za nas swoje życie” (Augustyn 1984, 347).

Ojciec święty Benedykt XVI ściśle wiąże Eucharystię z eklezjalną komunią. Poprzez Eucharystię Jezus pokazuje więź, jaką pragnął nawiązać pomiędzy sobą i wspólnotą Kościoła. On, umierając na Krzyżu, zrodził Kościół jako swoją Oblubienicę i swoje Ciało. Według papieża „Eucharystia jest Chrystusem, który daje się swoim wiernym, budując ich jako swoje ciało. Jest ona bezinteresownym darem danym Kościołowi przez Chrystusa. Przez całą wieczność, On jest tym, który pierwszy nas umiłował” (Benedykt XVI 2007, 14). Miłość Chrystusa jest elementem scalającym chrześcijan. Trwanie w Jego miłości gwarantuje wszystkim uczniom Chrystusa zachowanie jedności i wzajemnej miłości. Benedykt XVI, przywołując słowa epiklezy komunijnej z drugiej modlitwy eucharystycznej: „aby Duch Święty zjednoczył nas wszystkich przyjmujących Ciało i Krew Chrystusa” (*Mszal rzymski dostosowany dla diecezji polskich* 1986, 318), pokazuje źródło jedności wiernych w kościelnej komunii, która objawia się w poszczególnych wspólnotach parafialnych i odnawia się w każdej celebracji Eucharystii. Naturalną konsekwencją tej komunii jest otwartość każdej wspólnoty eucharystycznej na innych ludzi. W rzeczywistości winno się to przekładać na codzienną realizację przykazania miłości bliźniego (por. Benedykt XVI 2007, 15, 58-60).

Eucharystia obejmuje całe życie człowieka wierzącego. Świadome jej przeżywanie i zaangażowanie się w nią skutecznie przemienia życie człowieka. W kontekście służby i jedności wpływającej z uczestnictwa w Eucharystii papież pisze: „Uczestnicząc bowiem w ofierze krzyża, chrześcijanin dostępuje udziału w ofiarnej miłości Chrystusa i zostaje uzdolniony oraz zobowiązany do okazywania tejże miłości w życiu poprzez wszystkie swoje postawy i czyny” (Benedykt XVI 2007, 82). Z tego wynika, że w komunii eucharystycznej zawarte są dwie wzajemnie się uzupełniające rzeczywistości: bycie miłowanym przez Chrystusa i jednocześnie miłowanie innych ludzi ze względu na Chrystusa.

Reforma liturgiczna *Vaticanum II* kładła duży nacisk na *participatio actiosa* wiernych w liturgii, a zwłaszcza w Eucharystii. Soborowa konstytucja liturgiczna wielokrotnie przypomina, że liturgia jest działaniem całego Kościoła, i dlatego wymaga, aby wierni uczestniczyli w niej w sposób aktywny, czynny, zaangażowany i świadomy (zob. Sobór Watykański II 1963, 14, 19,

21, 26, 30). Powinno to w naturalny sposób prowadzić do konkretnych czynów miłości w codziennym życiu. Nie może istnieć żadna sprzeczność między doświadczeniem służebnej miłości Chrystusa w Eucharystii a działaniami wiernych w życiu codziennym. Ojciec święty Benedykt XVI jasno mówi, że „W rzeczywistości czynne uczestnictwo, którego pragnął Sobór, winno być rozumiane w sensie głębszym, począwszy od większej świadomości tajemnicy, która jest celebrowana, aż do jej związku z codzienną egzystencją” (Benedykt XVI 2007, 52). W innym miejscu papież zwraca uwagę, że „*participatio actuosa* w Eucharystii nie może wystąpić, jeżeli wierny nie stara się jednocześnie uczestniczyć czynnie w życiu kościelnym w jego całości, w czym mieści się także zaangażowanie misyjne polegające na wprowadzaniu miłości Chrystusa w życie społeczne” (Benedykt XVI 2007, 55). Stąd czymś naturalnym i oczywistym jest troska wiernych karmiących się Eucharystią o chorych, więźniów, ubogich i emigrantów (zob. Benedykt XVI 2007, 58-60). W relacji do tych ludzi najbardziej weryfikuje się miłość wypływająca z komunii eucharystycznej. Ta miłość winna zawsze szukać jedności, zgody i pokoju.

Nie można zapomnieć również nauczania św. Jana Pawła II, który w encyklice o Eucharystii przywołał fragment homilii św. Jana Chryzostoma: „Pragniesz czcić ciało Chrystusa? Nie lekceważ go, gdy jest nagie. Nie oddawaj mu czci tu, w świątyni, suknem z jedwabiu, aby lekceważyć je potem na zewnątrz, gdzie doświadcza zimna i nagości. Ten, który powiedział: «To jest Ciało moje», jest tym samym, który rzekł: «Byłem głodny, a nie daliście Mi jeść» i «Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili». [...] Po co stół eucharystyczny zastawiony złotymi kielichami, kiedy On umiera z głodu? Zaczynj karmić Go głodnego, a potem z tego, co zostanie będziesz mógł ozdobić również ołtarz” (Jan Paweł II 2003, przypis 34 do nr. 20)⁵. Najważniejszym celem uczestnictwa w Eucharystii jest wejście w komunię z Bogiem i bliźnimi. Chrześcijanin karmiący się Eucharystią w sposób autentyczny otwiera się na potrzeby bliźnich, zwłaszcza tych, którzy są w potrzebie.

Autentyczna duchowość eucharystyczna budowana jest na służbie wypełnionej bezinteresowną miłością do każdego człowieka, a szczególnie tego, który jest biedny, opuszczony i chory. Chrześcijanin napełniony miłością Chrystusa, płynącą ze zbawczego Krzyża, uobecnianego w każdej Eucharystii, niesie tę miłość swoim bliźnim. Odpowiedzią na zbawczą miłość Chrystusa winna być bezinteresowna służba ludziom będącym w jakiegokolwiek potrzebie.

⁵ Jan Chryzostom, *Homiliae in Matthaem* 50, 3-4, PG 58, 508-509; przyp. do nr. 20.

Zakończenie

Od dłuższego już czasu w Kościele polskim pojawiają się różne wspólnoty o charakterze charyzmatycznym i uwielbieniowym, charakteryzujące się wprowadzaniem do liturgii Mszy Świętej różnych nowych, często Nieliturgicznych elementów. Poza tym dziś można także zaobserwować różne sposoby celebrowania Eucharystii przez kapłanów⁶, co prowadzi do swego rodzaju migracji wiernych, którzy szukają „swojej, własnej” Eucharystii. Można postawić pytanie: Czy tacy wierni szukają w Eucharystii spotkania z Chrystusem, czy też raczej kierują się wygodą, indywidualizmem? Odpowiadając na postawione pytania, staraliśmy się pokazać najważniejsze elementy budujące autentyczną duchowość eucharystyczną. Poznanie ich pozwoli zobaczyć, że Eucharystia jest uobecnieniem męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa, czyli wydarzeń, które dają człowiekowi zbawienie. Bardzo jasno mówi o tym dekret o posłudze i życiu prezbiterów: „W najświętszej Eucharystii zawiera się bowiem całe duchowe dobro Kościoła, to znaczy sam Chrystus, nasza Pascha i Chleb żywy, który przez swoje ożywione przez Ducha Świętego i ożywiający Ciało daje życie ludziom i w ten sposób zaprasza i pobudza, żeby samych siebie, swoją pracę i wszystkie rzeczy stworzone wraz z Nim składali w ofierze” (Sobór Watykański II 1965a, 5).

Wierność Kościołowi i przepisom liturgicznym dotyczącym Mszy Świętej jest wiernością Chrystusowi. Należy mocno zaznaczyć, że Eucharystia jest darem danym wiernym przez Chrystusa i przez Kościół. Przyjmując ten dar z otwartością serca, wiarą i wiernością przepisom liturgicznym, można budować prawdziwą duchowość eucharystyczną, która prowadzi do Jezusa Chrystusa, jedynego Pana i Zbawiciela. Natomiast próby dokonywania zmian i tak zwanych „ulepszeń” Eucharystii grożą zejściem na manowce ortodoksyjnej wiary i odwróceniem się od Chrystusa, czyli *de facto*, zniekształceniem, a nawet zniszczeniem prawdziwej duchowości.

BIBLIOGRAFIA

- Augustyn. 1984. Komentarz do Ewangelii św. Jana, Traktat 84,1-2 Pełnia miłości. W: *Liturgia godzin. Modlitwa codzienna Ludu Bożego*, t. 2. 347. Poznań: Pallottinum.
- Benedykt XVI. 2007. *Posynodalna adhortacja apostolska „Sacramentum Caritatis”*.

⁶ Mamy tu na myśli troskę o celebrowanie Eucharystii zgodnie z przepisami liturgicznymi Kościoła. Papież Benedykt XVI dużo miejsca poświęca tym zagadnieniom w adhortacji *Sacramentum Caritatis* w numerach od 38 do 42. W sposób szczególny ukazuje biskupa jako liturga w pełnym tego słowa znaczeniu (nr 39), pisze o szacunku dla ksiąg liturgicznych oraz o bogactwie znaków (nr 40), zwraca uwagę na rolę sztuki w służbie celebrowania (nr 41) i pokazuje miejsce oraz znaczenie śpiewu liturgicznego w Eucharystii (nr 42).

- Benedykt XVI. 2010. *Posynodalna adhortacja apostolska „Verbum Domini”*.
- Cervera, Jesus Castellano. 1998. Liturgia e spiritualità. W: *Scientia liturgica. Manuale di Liturgia. Liturgia fondamentale*, t. 2. red. Anscar Chupungco, 63-82. Casale Monferrato: Piemme.
- Cieślak, Zbigniew, Krzysztof Piotr Kowalik i Dariusz Kwiatkowski. 2014. *Chrzest – nowe narodziny z wody i Ducha. Pismo Święte – liturgia – prawo kanoniczne*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Teologiczny.
- Durrwell, François Xavier. 1983. *L'eucaristia sacramento del mistero pasquale*. Roma: Edizioni Paoline.
- Fabris, Rinaldo. 1994. I miracoli di Gesù, i suoi riti di guarigione e la predicazione del regno di Dio. W: *Liturgia e terapia. La sacramentalità a servizio dell'uomo nella sua interezza*, red. Aldo Natale Terrin, 57-63. Padova: Edizioni Messaggero.
- Jan Paweł II. 2003. *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*.
- Katechizm Kościoła katolickiego*. 1994. Poznań: Pallottinum.
- Kwiatkowski, Dariusz. 2012. Paschalny wymiar obrzędu mandatum we Mszy Wieczery Pańskiej Wielkiego Czwartku. *Liturgia Sacra*, 40, 345-349.
- Kwiatkowski, Dariusz. 2016. *Poznali Go po łamaniu chleba*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Teologiczny.
- Mszal rzymski dla diecezji polskich*. 1986. Poznań: Pallottinum.
- Ogólne wprowadzenie do mszału rzymskiego. Z trzeciego wydania mszału rzymskiego*. 2006. Poznań: Pallottinum.
- Ryś, Grzegorz. 2005. *Mandatum*, Kraków: eSPe.
- Sobeczko, Helmut Jan. 1998. Liturgia epifanią Ducha Świętego. *Liturgia Sacra*, 11, 15-22.
- Sobór Watykański II. 1963. *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*.
- Sobór Watykański II. 1964. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*.
- Sobór Watykański II. 1965a. *Dekret o posłudze i życiu prezbiterów „Presbyterorum ordinis”*.
- Sobór Watykański II. 1965b. *Konstytucja o objawieniu Bożym „Dei verbum”*.

DARIUSZ KWIATKOWSKI – ks. dr hab., prof. UAM, kapłan diecezji kaliskiej; wiceprzewodniczący Sekcji Liturgistów Polskich, kierownik Zakładu Teologii Praktycznej. Głównym przedmiotem jego badań jest soborowa i posoborowa teologia liturgii, a szczególnie teologia sakramentów, natura liturgii, teologia roku liturgicznego, pobożność ludowa i kult św. Józefa.